

Dva Janové ve Strakonících

The Two Johns in the Town of Strakonice

Jiří Kupka

Abstract:

Historical periods, as well as the ideological and social circumstances are significantly imprinted in the forms of settlements. In the town of Strakonice it can be seen in the relationship between two mediaeval Johns. The first of the two is Saint John of Nepomuk (c. 1345 – March 20, 1393 Prague), Martyr of the Catholic Church and one of the Czech Land patrons. His personality is connected with the town of Strakonice particularly for the event of his saving the life of a child fallen under the ice. It had been officially recognized a miracle then leading to his canonization. Therefore, understandably, a large number of chapels and statues of Saint John of Nepomuk were erected within the town districts to his honor.

After the establishment of the Czechoslovak Republic (1918) came to the forefront of national interest the Czech reformist priest John Hus (c.1370, Husinec, Southern Bohemia – July 6, 1415, Constance), philosopher, early Christian reformer and Master at Charles University in Prague. To him were dedicated some of the public areas in Strakonice, built a monument and consecrated one of the memorial chapels. Both above mentioned Johns were brought into symbolic and almost ideological opposition. This was then reflected in the very image of the town itself, as well as of its public spaces. However, the second half of the 20th century entered the urban organism with completely new priorities; many valuable buildings were demolished, others moved elsewhere. Today, we can thus see, placed next to each other, the torso of John Hus memorial and the chapel of St. John of Nepomuk, both moved secondarily into the town park. As if after centuries there was a reconciliation of both Saints (or more likely lack of any interest about them and their historic significances). This paper describes the transformation and evolution of the above phenomenon, within the transformation and development of public space in the town of Strakonice that also illustrate the ideological upheavals of the 20th century.

Keywords:

The town of Strakonice; St. John of Nepomuk; John Hus; small sacral architecture; monuments

KUPKA, Jiří (2017). Dva Janové ve Strakonících. In: KUGL, Jiří, ed. *Člověk, stavba a územní plánování 10*. ČVUT v Praze, Fakulta stavební. pp. 132-143. ISBN 978-80-01-06319-4. ISSN 2336-7687.

Článek je licencován pod licencí Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (Uveďte autora-Neužívejte komerčně-Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní). Licenční podmínky: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.cs>

1 Úvodní poznámky

Každá doba a její světový názor se vědomě zapisují do podoby měst i krajiny, staveb a prostorů, které se tak stávají jejími výmluvnými symboly. Jsou svědectvím dějin, obrazem lidského světa, ve kterém se projevuje pojetí prostoru, času, dějin, individuálního a společného, místa člověka ve společnosti, postoje k přírodě, hierarchie hodnot. Město, objekt i prostor svou vnější podobou i vnitřní organizací všech procesů odráží obraz, který si určitá doba a společnost o sobě a svém světě vytváří, je materializovanou zkušeností o řádu lidského světa, tak jak byl ve své době chápán, kulturním výrazem celku života určité historické epochy a určité společnosti, „stopou dějin“ (Hrůza, 1973; Kratochvíl, 1996). Jak píše Hrůza (1973), „*města a celé osídlení jsou v každé době především výrazem společnosti, která je stavěla, a to neplatí jen o dávné minulosti, ale i o té nejsoučasnejší současnosti*“. Přičemž se nemusí jednat pouze o symboly ideové či ideologické, ale o symboly bohatství, ekonomické síly či společenského postavení.

Vysoké věže renesančních radnic, zdaleka převyšující okolní zástavbu a dominující siluety města, prezentovaly moc a sebevědomí bohatých měst a emancipujícího se měšťanstva. Naproti tomu věže barokních kostelů, často umně zasazených do krajiny, stvrzovaly ideologický monopol katolické církve v protireformačním období, kdy lze dokonce hovořit o „sakralizaci“ české krajiny ovládané dominantami kostelů a prostoupené drobnou sakrální architekturou mnoha typů (Royt, 2000). Ideový význam kostelních věží podporuje fakt, že když byla v josefinské době povolena výstavba evangelických kostelů („toleranční sbory“), tak pouze bez věží, které do roku 1850 nesměly mít ani synagogy. Význam kostelních staveb a jejich místo v urbanismu města zdůrazňuje již slavný renesanční architekt a teoretik Palladio (1958), když píše:

„My (...) budeme volit pro chrámy ta místa, která budou v nejvznešenější a nejslavnější části města, daleko míst nepočestných a na krásných a ozdobných náměstích, do nichž ústí mnoho ulic, takže je možno vidět každou část chrámu v její důstojnosti, což zmnoží zbožnost a obdiv každého, kdo ji uvidí a pozoruje. (...) Čela chrámu se udělají tak, aby vedla do největší části města, aby se zdálo, že náboženství bylo ustanoveno jakoby strážcem a ochráncem měšťanů. (4.1)“

Naopak v době socialismu, pokud vůbec byly stavěny nové kostely, musely být spíš nenápadné a nesměly mít v některých případech věže (Pometlo, 2004). Též stávající dominantní stavby kostelů se staly předmětem třídního a ideologického boje a v některých městech byly potlačovány novými výškovými budovami (Kupka, 2010).

Sídlo (město) ve stavbách, prostorech a jejich vzájemných vztazích symbolizuje svět člověka, řád, budovy a místa zde promlouvají svými významy a tyto významy rezonují s jeho vlastními prožitky a aspiracemi (*imago mundi*). To se týká nejen formy prostorů a staveb. Sebepojetí a sebe prezentace obyvatel dané doby a daného národa, postoj ke své historii i současnosti, ideové a ideologické zakotvení, to vše se odráží i do názvů ulic, náměstí a objektů, které jsou pojmenovávány a zase přejmenovávány, do budování pomníků a pamětních desek, které jsou odkrývány a zase odstraňovány, do sázení památných stromů a podobně. Názvu se přikládá i určitý honorifikační význam a pojmenování ulic, náměstí a veřejných prostranství se stávají odrazem hodnotových měřítek té které doby. V Praze se například po osobnostech nazývá více než pětina ulic (Laštovka 1997). Zejména ve 20. století byl systém zeměpisných jmen významně ovlivňován politikou, nacionalismem, společenskými proměnami, kulturou a také reklamou. Toponymum se stalo nástrojem politického, národnostního či obchodního boje (David, 2011). Velké vlny přejmenování ulic a prostorů proto nastávaly vždy ruku v ruce se společenskými a politickými změnami. Zákon č. 266/1920 Sb. ze dne 14. dubna 1920, o názvech měst, obcí, osad a ulic, jakož i označování obcí místními tabulkami a číslování domů, uvádí, že pojmenování ulic a veřejných míst „*jež*

připomínají osoby, které projevíly nepřátelské smýšlení proti československému národu nebo národům sdruženým, nebo připomínají události rázu protistátního, nejsou dovolena” (§7). Hromadné přejmenovávání proto čekalo česká města jak s počátkem (1939) i koncem (1945) okupace, tak s počátkem (1948) a koncem (1989) komunistického režimu. V současnosti se dle databáze MV ČR v názvech adres nejčastěji objevují Jan Ámos Komenský (505 ulic, náměstí, tříd a sadů), Jan Hus (465 názvů), Karel Havlíček Borovský (375 názvů), Tomáš Garrigue Masaryk (356 názvů), František Palacký (351 názvů), Božena Němcová (315 názvů) a další.

2 Svatý Jan Nepomucký

Co bylo řečeno výše, se promítlo i do podoby města Strakonice. Na tomto příkladu lze názorně demonstrovat vývoj vztahu ke dvěma historickým osobnostem, nakolik se proměňoval pohled obyvatel i oficiální ideologie. Jsou jimi dva středověcí kněží, sv. Jan Nepomucký a M. Jan Hus. Byli takřka vrstevníky, mohli se znát, oba mají v životě řadu společných rysů a oba skončili násilnou smrtí. Po smrti pak začali žít novým životem a stali se z nich symboly, a to natolik rozdílné, že začali být chápáni jako ideologické protiklady.

Svatý Jan Nepomucký jistě patří ve středoevropském i světovém měřítku k nejoblíbenějším a nejvíce uctívaným českým světcům (Vošková et al., 2014). Jeho obrazy a sochy najdeme rozeseté po celé střední Evropě, přičemž nesčetné sochy a obrazy světce obměňují většinou typ, který vytvořil pro pražský Karlův most řezbář a sochař Jan Brokoff (1652–1718). Světec je zachycen jako kanovník v rochetě s biretem a s pěti hvězdami kolem hlavy, držící v náručí krucifix a případně ještě palmu.

Generální vikář arcibiskupa Jana z Jenštejna Jan z Pomuku se narodil v jihozápadních Čechách okolo roku 1345 jako syn rychtáře Welflina. První vzdělání dosáhl v nepomuckém klášteře a následně dokončil studia na pražském vysokém učení. V roce 1380 byl vysvěcen na kněze a v letech 1382 až 1387 studoval právo na univerzitě v Padově, kde získal doktorát. Za studií byl dokonce na rok 1386 zvolen rektorem zaalpských studentů. Tato funkce byla velmi významná a rektor se těšil mnoha výsadám. Od roku 1389 byl jako odborník na kanonické právo generálním vikářem, což je po (arci)biskupovi druhý nejvyšší úřad v diecézi, a pravděpodobně zpovědníkem královny Žofie Bavorské, od roku 1389 druhé manželky Václava IV. Dlouhodobé konflikty mezi arcibiskupem Jenštejnem a králem Václavem vyvrcholily ztýráním arcibiskupových spolupracovníků na Staroměstské radnici. Jan, který pevně hájil práva církve (i proti vůli krále), byl za přítomnosti a snad i osobního angažmá krále Václava IV. 20. března 1393 kolem deváté hodiny večer umučen jako poctivý, věrný a pečlivý vykonavatel svých kněžských a úředních povinností, odporující hrubému nátlaku vládnoucí moci (Schikora, 1947). Ve službách církve utrpěl ze všech českých světců nejstrašnější smrt, což v roce 1972 potvrdil antropologický výzkum jeho kosterních ostatků, na kterých jsou patrné stopy krutých metod středověké tortury (Kadlec et al., 1990).

Jeho život však smrtí neskončil. Legenda o svatém Janu Nepomuckém se začala tvořit brzy po jeho úmrtí. Svého vrcholu však dosáhla až v době baroka. Již tři měsíce po smrti jej arcibiskup Jan z Jenštejna ve své žalobě na krále nazývá svatým mučedníkem („*martyr sanctus*“). Úctu mu prokazovali již jeho současníci, ale svatojánský kult sám zůstal po dlouhou dobu téměř interní záležitostí svatovítské kapituly. Jeho rozmach nastal až po třicetileté válce, kdy se začaly objevovat stovky Janových soch. Po dlouhém procesu jej 31. května 1721 papež Inocenc XIII. prohlásil za blahoslaveného a 19. března 1729 byl Jan z Pomuku, který je od doby kanonizace nazýván Janem Nepomuckým, prohlášen papežem Benediktem XIII. v Lateránské bazilice za svatého. 9. až 16. října téhož roku se pak v Praze konaly mohutné oslavy jeho kanonizace, které neměly obdoby (Kadlec et al., 1990; Kadlec, 1993). Středověký kněz Jan Nepomucký se tedy, vlastně zcela nechtěně, stal pro mnohé

symbolem pobělohorské barokní doby, rekatolizace, náboženské netolerance, habsburského útlaku, doby nazvané Jiráskem dobou „temna“.

obr. 1 – Socha sv. Jana Nepomuckého na Mariánském sloupu na Palackého náměstí a dřevěná plastika téhož světce ve strakonickém kostele sv. Markéty (Zdroj: autor, 2015)

3 Svatý Jan a Strakonice

Jak s Janovým životem souvisí Strakonice? Kanonizační proces, od 12. století vyhrazený Svatému stolci, soustřeďuje pozornost zejména na tři hlavní skutečnosti, pověst svatosti, existenci ostatků a zázraky, které se na přímluvu světce udály. A zde se Strakonice dostávají do víru dějin. Jeden z oficiálně uznaných zázraků, vedoucí k Janově kanonizaci, se totiž odehrál právě ve Strakonících. Vedle náhlého uzdravení ruky Anny Terezie Krebsové z paralýzy a atrofie (1701) to bylo zachránění Rozálie Hodánkové ze Strakonice před utonutím (Kadlec et al., 1990). O události nás spravuje pamětní deska, která byla umístěna na (dnes již neexistujícím) Pětikolském mlýně, a nyní se nachází v kostele svaté Markéty:

„K tomuto mlýnu od pradávna zvanému U pěti kol váže se tato památná událost, která se sběhla dvacátého druhého února měsíce léta Páně 1718. Dceruška správce strakonického panství jménem Rozálka sotva sedmiletá šla toho dne za noci s rodiči svými podle mlýna. Cestou se přiblížila neopatrně břehu nad jezem, sklouzla po něm, spadla do řeky a zanesena byla proudem mlýnské strouhy pod jdoucí kolo. Zoufalá matka počala vzývati o pomoc Jana Nepomuckého. Sběhli se lidé a při světle pochodní hledali děvčátko. Tu povšimla si mlynářka, že druhé kolo pracující v tomtéž žlabu se zastavilo. Přítomný stárek mlýna jménem Mařena sochorem pohnul tímto kolem a spatřil, že zespod kola cosi bílého pryč plave. Skočil do vody a vytáhl za vlasy Rozálku, která již mizela pod ledem. Děvčátko, ač bylo celou hodinu pod kolem, zůstalo živo a zdrávo. V šalandě mlýna, kde se Rozálka vzpamatovala, vyprávěla o Janu Nepomuckém, že se jí ve vodě zjevil v té podobě, jakou má jeho socha na

mostě, kde chodíc kolem do školy často klekávala a k němu se modlívala, a těšil ji, aby se nebála, že neutone. Jak zjevil Bůh zázrakem libost svou k počtě mučedníkovi činěné. Na památku této události byl později do severní zdi mlýna umístěn světcův obraz.“ (Kupka, 2007)

Není proto divu, že ve Strakonících byla úcta sv. Jana Nepomuckého možná ještě intenzivnější než jinde. Projevilo se to i výstavbou velkého množství kaplí a kapliček novému českému světci zasvěcených, z nichž se mnohé dochovaly do současnosti.

Větší kaple sv. Jana Nepomuckého z 18. století, zvaná „Brušákova“, stojí při dnešní Radomyšelské ulici. Jednoduchá čtvercová stavba stávala u pramene mezi poli za městem. V její blízkosti byli pochováni vojáci z války o rakouské dědictví (1740–1742) (Kupka, 2003). Nad hroby francouzských a rakouských vojáků padlých v téže válce byla vztyčena i menší kaple téhož zasvěcení v Hradeckého ulici, nedalekou od kaple Nejsvětější Trojice. Její dnešní podoba je asi z doby kolem roku 1820. Pravděpodobně z 18. století je i drobná barokní výklenková kaplička sv. Jana Nepomuckého východně od Podsrpu, při odbočce na Modlešovice. V zadní části niky bývala umístěna socha sv. Jana a dle dobových popisů na kapličce nápis *Sv. Jene Nepomucký, oroduj za nás a naši vlast. Až z 19. století je drobná výklenková kaplička při Písecké silnici, dnes Husova, o které ještě bude řeč. Nejvýstavnější ze strakonických svatojánských kaplí je stavba stojící v Rennerových sadech. Byla sem přemístěna v roce 1935 jako náhrada za kapli z počátku 19. století, jež musela ustoupit výstavbě nové komunikace. Také o ní ještě bude pojednáno. Socha svatého Jana nechybí ani na barokním Mariánském sloupu z poloviny 18. století, který dnes (po přemístění) stojí na Palackého náměstí. Svatému Janu jsou zasvěcené i návesní kaple v příměstských částech Strakonice, tj. na Sřele (v roce 1964 nahradila zbořenou kapli z 19. století) a v Dražejově (z roku 1812) (Kupka, 2002c). Kaple sv. Jana Nepomuckého z doby okolo roku 1850 stávala i nedaleko hřbitova u kostela sv. Václava. Další se nacházela na dnes již neexistujícím mostě přes vedlejší rameno Otavy, dnes zatrubněné, u kostela sv. Markéty. Byla zbořena v roce 1929 a dlouho se diskutovalo o jejím znovupostavení, ke kterému nakonec nedošlo (Kupka, 2002).*

obr. 2 – Dvě ze svatojánských kaplí z 18. stol. – v Hradeckého ulici a na Podsrpu (Zdroj: autor, 2016)

4 M. Jan Hus

Jestliže se sv. Janem Nepomuckým mají Strakonice historicky daný výjimečný vztah, k M. Janu Husovi mají vztah podobný jako jiná města u nás. O generaci mladší Jan Hus se

narodil z chudých rodičů kolem roku 1370 v Husinci. Studoval na pražské univerzitě a v roce 1400 byl vysvěcen na kněze. Během jeho pražských studií byl o něco starší Jan Nepomucký již generálním vikářem arcibiskupa Jana z Jenštejna a v roce 1393, kdy Jan Hus dosáhl gradu bakaláře svobodných umění, byl Jan z Pomuku umučen. Je tedy více než pravděpodobné, že student Jan Hus Jana Nepomuckého znal nebo alespoň o něm věděl. V roce 1402 začal Hus kázat v kapli betlémské, která se stala centrem tehdejšího reformního hnutí, v té době silně podporovaného královským dvorem, zejména královnou Žofií Bavorskou, jejímž zpovědníkem (pravděpodobně) býval Jan Nepomucký. V letech 1409 až 1410 byl Jan Hus rektorem pražské univerzity (podobně Jan Nepomucký v Padově o několik let dříve), která se po přijetí dekretu kutnohorského (1409) podřídila králi. Hus se postupně stal oporou světské moci a krále Václava IV. v jeho vleklém sporu s církví a arcibiskupem. Nyní vlastně stál na druhé straně dlouhodobého sporu, který vedl k umučení Jana Nepomuckého. Nakonec však, když se od něj odvrátil i královský dvůr a řada jeho bývalých spojenců, byl pro své učení 6. července 1415 jako „tvrdošijný kacír“ upálen. Zemřel mučednickou smrtí, a to 22 let po Janu Nepomuckém. Předmětem tohoto článku není a nemůže být rozbor Husova učení (dle diskuzí a příspěvků na internetu stále kontroverzní téma!) a značně nepřehledné politické a církevně-politické situace stejně jako vynášení soudu o Husově pravověrnosti či legitimitě rozsudku. Rozsáhlý právní rozbor procesu publikoval doc. Jiří Kejř (2000), mimochodem sám evangelík. Dochází k závěru, že mezi Husem a jeho soudci zela nepřekročitelná propast. Právně-teologická a morální rovina, na které stál Hus, nemohla být slučitelná s rovinou právní, na které stáli jeho soudcové. Podle norem tehdejšího kanonického práva, které aplikoval soudní tribunál koncilu, se Hus provinil a podle tehdy platného práva bylo jeho odsouzení oprávněné (Kejř, 2000). Na druhou stranu není možné neobdivovat Husovu mravní sílu, se kterou šel na smrt. On nebyl pasivní obětí, sám se rozhodl.

Stejně jako v případě Jana Nepomuckého začal po smrti druhý Husův život. Jeho legenda se někdy rozvinula do podob, které by jistě nečekal. Z kněze a reformátora církve se stal český vlastenec, tribun lidu, revolucionář či předchůdce bojovníků za lidská práva a demokracii, který byl, jak psala v roce 1955 Mladá fronta, upálen *na příkaz reakčního katolického duchovenstva* (...). Tehdy byla na znovupostavenou Betlémskou kapli umístěna pamětní deska oslavující Zdeňka Nejedlého (!) a milicionáři tu stáli čestnou stráž při Husových spisech (Hojda, 2008).

5 M. Jan Hus a Strakonice

V roce 1925 bylo pětistédésáté výročí Husovy smrti (oslatvit pětisté výročí znemožnila válka) slaveno s velkou okázalostí za účasti prezidenta a vlády, na pražském hradě vlál místo prezidentské standardy prapor s husitským kalichem. Svatá stolice dokonce na protest odvolala z Prahy nuncia a diplomatické styky s Vatikánem byly plně obnoveny až za tři roky (*modus vivendi*) (Kadlec, 1987). Mohutné oslavy se chystaly i ve Strakonících. Již v roce 1923 získal okresní Osvětový sbor od obce místo před Strakonickým hradem na Dubovci k postavení pomníku M. Janu Husovi. 6. července 1925 byl pak pod patronací městské rady položen základní kámen novému pomníku a již 13. září téhož roku byla část pomníku, nejprve jen socha Husova, odhalena. Den předtím, tj. 12. září, byl Dubovec městskou radou přejmenován na Husovo nábřeží. 19. září 1926 pak bylo dokončeno celé sousoší, když byly postaveny ještě čtyři další sochy: Jan Žižka z Trocnova, Jiří z Poděbrad, německý křížák a pán z Rožmberka. Ideový podtext umístění pomníku dokumentuje zápis v městské kronice: „*Stojí proti zámku, odkuž proti Žižkovi k Sudoměři vytáhl Jindř. z Hradce a kdež 'Jednota strakonická' kula plány proti králi Jiřímu.*“ Autorem Husova sousoší byl akademický sochař Vojtěch Šíp z Plzně (1885–1931). Náklady dosáhly 80 tisíc korun a podílelo se na nich kromě Osvětového sboru i město, okres, spolky i jednotlivci. Na pomníku stojí text s parafrází Husova textu z díla *Výklad Viery, Desatera a Páteře*: „*SVĚTLÉ PAMÁTCE M. JANA HUSI -*

1925 - HLEDEJ PRAVDU - UČ SE PRAVDĚ - MILUJ PRAVDU - PRAV PRAVDU - DRŽ PRAVDU AŽ DO SMRTI - VŽDYŤ - ŽÁR PRAVDY NEZHASÍ - KDO LIDI ZDRTÍ - A ŽIVOT VE LŽI - HORŠÍ BYL BY SMRTI.“

Řešení Husova sousoší však nevyvolalo jen pozitivní reakce (čtyři další postavy z roku 1926 podle dobových fotografií opravdu nebyly podařené). V zápise z výborové schůze spolku Renner z roku 1932 se můžeme dočíst: „*I o nepodařeném tomto sousoší několikrát uvažováno, co s ním učiniti, abychom se vystříhali úsměšků cizinců. Ovšem okamžitě nelze zde nic měniti, neboť nevíme, jak místo to změni úprava řek Otavy a Volyňky.*“ Jedno z největších Husových sousoší u nás však na místě již stejně nenajdeme. Jeho osudy v dalších desetiletích budou pojednány později (Kupka 2002b, Kupka 2005).

obr. 3 – Husovo sousoší na Dubovci v podobě z roku 1926 a dnešní Husův pomník v Rennerových sadech, již bez čtyř okolních postav (Zdroj: SOKA Strakonice, Fond Spolek Renner; autor, 2016)

6 Konflikt

Jan Hus se s Janem Nepomuckým dostali do konfliktu až mnoho století po smrti. V 19. století se objevil a sílil v některých obrozeneckých kruzích názor, že pravým důvodem „umělého vytvoření“ postavy sv. Jana Nepomuckého, jeho kanonizace a podporovaného kultu byla snaha zastínit kult Mistra Jana Husa. Tato ničím nepodložená teze byla rozvinuta mladočeskou publicistikou tak, jako kdyby Jan Nepomucký ve skutečnosti vůbec neexistoval a byl uměle vytvořen až po roce 1620 (dnes již vysvětlená chyba letopočtu v Hájkově kronice se stala důvodem pozdějšího zpochybňování Janovy historicity), aby národu nahradil milovaného Jana Husa, který měl upadnout v zapomenutí (Vlnas, 1993). Dokonce se objevil názor, že katolická církev nechala přetesat Husovy sochy, jež byly po Čechách hojně rozmístěny, na figury Jana Nepomuckého (Bednář, 2010).

Vznik protikatolicky a protinábožensky laděné Československé republiky byl signálem k živelnému účtování nejen s Vídní, ale i s Římem a katolicismem. Širokou odezvou našla hesla: „*Po Vídni Řím! Řím musí býti Čechem souzen a odsouzen!*“ Signifikantním

aktem pak bylo zničení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí 3. listopadu 1918. V letech 1919 až 1920 následně docházelo i k velké vlně ničení nepomucenských památek jako symbolů prorakouského barokního katolicismu. Za oběť obrazoborecké vlně padly stovky drobných sakrálních památek, především pak soch sv. Jana Nepomuckého.

„Když večer dne 3. listopadu 1918 na popud, daný nepřímým agrárním časopisem Večer, zaduněl hromový úder Mariánského sloupu na dlažbu Staroměstského náměstí (...) tento první úder byl signálem k ničení památek a soch po celé naší vlasti, jemuž padlo za oběť na sta monumentů krásné křesťanské kultury, jež nenahradí už nikdo. Za oběť nejnižších protináboženských vášní, probuzených v davech novinářskými články a paličskými řeči, padly především sochy českého patrona sv. Jana Nepomuckého, ale též přechetné sochy jiných světců, ba i kříže.“ (Š. A., 1922)

Novým zákonem č. 65/1925 Sb., o svátcích a památných dnech republiky Československé, byl zemský svátek svatého Jana Nepomuckého zrušen jako den pracovního klidu (zaveden dvorním dekretem Marie Terezie 21. listopadu 1771), zatímco 6. červenec byl jako památný den mohutně slaven. V ideovém prostředí první republiky se Jan Nepomucký stal jedním z témat vášnivých diskuzí tzv. sporu o smysl českých dějin. Historik Josef Pekař nakonec vydává v roce 1921 své polemiky s Janem Herbenem knižně pod názvem *Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého*, kde se brání tomu, aby se osoba sv. Jana Nepomuckého stavěla proti osobě Husově. Píše: *„K velikosti Husově není potřeba, aby byl v prach zašlápnut Jan z Pomuka a uznání toho, co na Janu z Pomuka uznání zasluhuje, nemůže žádným způsobem ubližovati slávě Husově.“ (Pekař, 1921).*

obr. 4 – Nejlépe dochovaná postava z Husova sousoší – král Jiří z Poděbrad – byla umístěna na novém podstavci před základní školou ve stejnojmenné ulici (Zdroj: autor, 2016)

Odlesk těchto sporů můžeme vidět i ve Strakonících, sice v banálním, ale o to zajímavějším příkladu. Jsou jím osudy již zmiňované kapličky sv. Jana Nepomuckého při Písecké silnici. Drobná pilířková výklenková kaplička s prohnutou římsou byla zřízena a udržována majiteli domu čp. 14 v Řepici. Byla zasvěcena svatému Janu, jehož soška byla v kapli umístěna. Později byla podél silnice až ke kapli vysázena alej lip a javorů (1887).

Bouřlivé celospolečenské události po vzniku republiky rezonovaly i zde a ze záznamů z řepické kroniky víme, že místní zastupitelstvo v roce 1923 jednomyslně rozhodlo o umístění obrazu M. Jana Husa do kaple, která byla při té příležitosti opravena. Socha sv. Jana byla odstraněna a 6. července 1923 sem byl při slavnostním shromáždění velkého počtu lidí umístěn Husův obraz. Také kříž nad kaplí byl nahrazen tepaným kalichem na kamenném podstavci. I v následujících letech se sem konal v den Husova výročí průvod. Případ změny kaple či sochy z Jana Nepomuckého na Jana Husa ovšem není v rámci Čech ojedinělý.

Jestliže tento akt odrážel étos doby, dobové společenské poměry a ideály, můžeme vidět tuto symboliku i dnes. Kaple se po stavbě nové výpadovky dostala do téměř zapomenuté polohy pod silničním náspem. Není v ní ani Janova socha, ani Husův obraz (Kupka 2004, Kupka 2002a). Že by se i Jan Hus stal pro většinu Čechů definitivně bezobsažným jménem v kalendáři, nebo jde jen o dočasný kyvadlový efekt, na němž se podepsala skepse k propagandou dříve vnucovaným husitským revolucionářům? (Hojda, 2008)

obr. 5 – Husova kaplička při Písecké silnici s tepaným kalichem (Zdroj: autor, 2013)

7 Smíření místo závěru

V současnosti jsou všechny ideologické spory, tak živé v období první republiky, zahlazené. Jak píše historik prof. Jaroslav Kadlec (1990):

„V naší době vyhasíná úcta svatojanská a patrně vyhasne jako projev bývalé religiozity národa. Nicméně ani potom nebude možno odepřít milovníku zašlých doby, aby nepocítil smutek nad zánikem oné snivé a poetické zbožnosti svatojanských dnů a poutí, která plnila útechou a radostí celé generace předků.“

Symbolem vyhaslého konfliktu mezi oběma středověkými Jany může být přemístění kaple sv. Jana Nepomuckého i Husova pomníku ve Strakonících do Rennerových sadů, na dohled od sebe.

Husův pomník na Dubovci zůstal beze změny stát jen několik let. Je sice s podivem, jak zmiňuje městská kronika, že když 15. září 1940 vstoupilo v platnost nařízení o dvojjazyčných německo-českých nápisech a když byly odstraňovány české nápisy i na pomnících a kapličkách, byl nápis na Husově pomníku ponechán. Zato sám pomník byl značně poškozen. Protože uráželo city Němců, že se německý křížák a německý šlechtic poddávají králi Jiřímu z Poděbrad a Žižkovi, byly tyto čtyři sochy odstraněny a zakopány za pomníkem. Zůstala pouze postava Husova. V souvislosti se stavbou nového přemostění soutoku Otavy s Volyňkou v 70. letech 20. století byl park na Dubovci zrušen a pomník se musel odstěhovat. Jeho centrální část, postava M. Jana Husa, se dostala do Rennerových sadů. Nejméně poničená socha Jiřího z Poděbrad, která byla po 5. květnu 1945 postavena na nádvoří zámku, dnes stojí před základní školou v ulici krále Jiřího z Poděbrad. Postava klečícího pána z Rožmberka stávala až donedávna v blízkosti Husova pomníku v Rennerových sadech. Postupem času však byla natolik vandaly poničena, že se koncem roku 2009 přistoupilo k jejímu zrestaurování. V první polovině roku 2010 pak byla socha umístěna do areálu strakonického hradu, kde je dnes k vidění na zastřešeném schodišti nad restaurací Hradní sklípek. V Rennerových sadech tedy zůstalo z celého velkého sousoší jen torzo, a to socha Husova (Kupka 2002b, Kupka 2005). U příležitosti šestistého výročí Husovy smrti byl pomník opraven a znovu se alespoň na čas dostal do zájmu veřejnosti.

obr. 6 – Svatojanská kaple v Rennerových sadech z roku 1935 se sochou sv. Jana Nepomuckého z roku 1812 (Zdroj: autor, 2016)

Pomník byl umístěn do západní části sadů, kde se již nacházela kaple sv. Jana Nepomuckého. Ta sem také byla přemístěna dodatečně v roce 1935. Původně stála od roku 1816 v nedaleké ulici Na Stráži (původně Tyršově), ale v roce 1931 byla značně poškozena při rekonstrukci ulice, kde překážela provozu. Nakonec bylo rozhodnuto, že není účelné kapli opravovat, ale že bude přemístěna někam, kde nebude bránit dopravnímu provozu. Proto byla v roce 1935 zbořena a její přesná kopie, do které byla přenesena velká hliněná socha sv. Jana, byla postavena na dnešním místě v západní části sadů strakonickým stavitelem Čeňkem Prokopem. Nad vstupem je umístěn nápis: *SWATÝ JENE, ORODUJ ZA NÁS!* Sochu prý dle tradice vytvořil hrnčířský tovaryš Formánek v roce 1812 jako svou závěrečnou práci. Následně byla ze sebraných peněz postavena zděná kaple, kolem ní byly vysázeny kaštaný a

konaly se zde pobožnosti k úctě sv. Jana. (Pecen, 1939; Kupka, 2002a; Kupka, 2005). V posledních letech se u kaple příležitostně konávají svatojanské pobožnosti.

Na osudech několika staveb ve Strakonících můžeme sledovat odraz celospolečenských proměn v průběhu dramatického 20. století. Jejich dnešní stav a poloha snad mohou dát naději na usmíření a zklidnění vášní. Na druhé straně ukazují na lhostejnost a vlažnost dnešní doby k dějinám, k duchovnímu i kulturnímu dědictví národa.

Jakoby se naplňoval text Janova Zjevení: „*Vím o tvých skutcích; nejsi studený ani horký. Kéž bys byl studený anebo horký! Ale že jsi vlažný, a nejsi horký ani studený, nesnesu tě v ústech.*” (Zj 3,15-16).

Literatura

- BEDNÁŘ, Milan (2010), *Poškozování drobných sakrálních památek po vzniku Československé republiky*. Diplomová práce FF MÚ v Brně.
- DAVID, Jaroslav (2011), *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1913-4.
- FRANZEN, August (2006), *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-7195-082-3.
- HOJDA, Zdeněk (2008). Jak slaví národ Husův. Jan Hus jako české jubileum. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue* 30, č. 8, s. 41-43. ISSN 0418-5129.
- HRŮZA, Jiří (1973). *Hledání soudobého města*. Praha: Obelisk.
- KADLEC, Jaroslav (1987), *Přehled českých církevních dějin*. Řím: Křesťanská akademie. ISBN 8-7113-004-4.
- KADLEC, Jaroslav (ed.) at al. (1990), *Bohemia sancta*. Praha: Zvon. ISBN 80-7113-032-X.
- KADLEC, Jaroslav (1993), *Dějiny katolické církve*. Olomouc: UP. ISBN 80-7067-285-4.
- KEJŘ, Jiří (2000). *Husův proces*. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-387-6.
- KRATOCHVÍL, Petr – HALÍK, Pavel – NOVÝ, Otakar (1996). *Architektura a město*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0245-6.
- KUPKA, Jiří (2002a), Sakrální architektura ve Strakonících. In: *Strakonice. Kapitoly z historie*. Strakonice: Město Strakonice. s. 149–196. ISBN 80-238-7889-1.
- KUPKA, Jiří (2002b). Husův pomník. *Zpravodaj města Strakonice* 4, č. 9, s.12.
- KUPKA, Jiří (2002c). Dražejov. *Zpravodaj města Strakonice* 4, č.1, s. 9.
- KUPKA, Jiří (2003). Brušákovice kaple. *Zpravodaj města Strakonice* 5, č. 8, s. 7.
- KUPKA, Jiří (2004), Husova kaplička. *Zpravodaj města Strakonice* 6, č. 1, s. 12.
- KUPKA, Jiří (2005), Počátky veřejné zeleně ve Strakonících. In: *Strakonice. Kapitoly ze života města*. Strakonice: Město Strakonice. s. 251–270. ISBN 80-239-4790-7.
- KUPKA, Jiří (2007), Svatý Jan a Strakonice. *Zpravodaj města Strakonice* 9, č. 1, s. 12.
- LAŠTOVKA, Marek (1997), *Pražský uličník*. Praha: Libri. ISBN 80-85983-24-9.
- PALLADIO, Andrea (1958), *Čtyři knihy o architektuře, v nichž se po krátkém pojednání o pěti rádech a o těch pokynem, které jsou při stavění nejnuttnější (...)*. Praha 1958.
- PECEN, František (1939). *Strakonicko v pověstech a bájích*. Strakonice: Dvořák.
- PEKAŘ, Josef (1921). *Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého*. Praha: Vesmír.
- POMETLO, Jiří (2004), *Sakrální architektura v českých zemích (1945 – 2004)*. In: ERA 21, 4/2004, 62–67.
- ROYT, Jan (2000). *Zahrada mariánská*. Sušice: Muzeum Šumavy.
- SCHIKORA, Rudolf (1947), *Naše světla*. Frýdek: Exerciční dům ve Frýdku.
- Š[ORM], A[ntonín] (1922), *Ve jménu demokracie*. Praha: Československá akciová tiskárna.
- VLNAS, Vít (1993). *Jan Nepomucký. Česká legenda*. Praha 1993. ISBN 978-80-7432-278-5.
- VOŠKOVÁ, Katarína a kol. (2014), *Sakrálné pamiatky v krajine. Banská Štiavnica a okolie*. Bratislava: STU. ISBN 978-80-227-4308-2.

obr. 7 – Dokončování Husova pomníku v roce 1926 (Zdroj: SOKA Strakonice, Fond: Spolek Renner)

Článek byl podpořen Projektem výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) DG16P02M034 „Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky“.

Informace o autorovi

doc. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D.

České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební, Katedra urbanismu a územního plánování

jiri.kupka@fsv.cvut.cz